

НАСТАВА

УДК: 811.163.41'35 Ж
371.26-057.874

https://doi.org/10.18485/kij.2017.64.1_2.14

ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ*

Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 24.02.2017.

Прихваћен: 15.04.2017.

СЛОБОДАН Б. НОВОКМЕТ**

Институт за српски језик САНУ
Београд

ПОЗНАВАЊЕ ПОМОЋНИХ ИНТЕРПУНКЦИЈСКИХ ЗНАКОВА КОД УЧЕНИКА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

У раду се говори о томе колико наши средњошколци, ученици другог и трећег разреда гимназије, познају помоћне интерпункцијске (правописне) знаке и како их именују. Наиме, један број знакова наш правопис именује као помоћне интерпункцијске знаке и неки од њих немају стабилне термине. Занимало нас је колико наши средњошколци препознају ове интерпункцијске знаке и које све називе за њих користе. Истраживање је спроведено као анкета, ученицима су понуђени знаци и од њих се тражило да напишу термине којима их они именују. Овоме су били придодати и акценатски знаци.

Кључне речи: правопис српског језика, помоћни интерпункцијски знаци, средњошколци, познавање интерпункцијских знакова.

*Brboricv@eunet.rs

**Slobodan.Novokmet@isj.sanu.ac.rs

0. Увод

Циљ рада јесте да покажемо колико наши средњошколци познају интерпункцијске знаке који се у правописној литератури именују као помоћни интерпункцијски знаци (знаци који се одликују мањом фреквенцијом употребе) и да утврдимо како их испитаници номинују. Полазећи од претпоставке да постоји изванредан прекид континуитета у усвајању, утврђивању и осавременивању знања из правописа између основне и средње школе, циљ нашег истраживања је био да установимо колики је степен препознатљивости и правилног именовања ових знакова у односу на важећи план и програм средњих школа у настави правописа, односно да проверимо колико се кроз актуелни план и програм у средњошколској наставној пракси остварује настава правописа. Такође, осим питања ефективности њихове имплементације у свакодневну употребну праксу код ученика, интересовало нас је колико на номинацију ових термина утичу и други (спољашњи) фактори, пре свега средина, медији, интернет и сл. Све закључке које износимо у овом раду поткрепили смо резултатима анкете¹ коју смо добили од укупно 127 ученика другог и трећег разреда гимназије.

У анкету смо уврстили мање заступљене интерпункцијске знаке који се учесталије користе у компјутерској комуникацији (и који служе уређивању различитих односа и функција, било у тексту било у раду са бројевима, као што су звездица, знак степена, знак процента, хаштег и сл.). Од учесника у анкети тражили смо да именују следеће знаке (по могућности и са више различитих назива): ... (три тачке); ' (апостроф); ^ (генитивни знак); * (звездица); ° (степен); = (једнакости, једнако); ≈ (удвојена тилда), < > (знак порекла); → ← (знак упућивања); # (тараба); & (међународни знак за и); / (коса црта); () (обла заграда); [] (угласта заграда); { } (витичаста заграда); ≠ (неједнакост); % (процент); ‰ (промил).² Проверавали смо и називе знакова за четири акцента српског језика. Све резултате истраживања доносимо у табели на крају рада. Намера нам је била да, пре свега, тестирамо правописно знање ученика, а кроз резултате анкете и укажемо на одређене слабости у настави правописа српског језика на средњошколском нивоу, посебно када су у питању помоћни интерпункцијски знаци.

1.1. Три тачке (знак прекида) (...)

Три тачке јесте правописни знак који се углавном користи као знак да је део текста изостављен (Правопис 2010: 138), или као знак недоречености, непотпу-

¹ Истраживање је обављено у јесен 2016. године у Деветој београдској гимназији „Мика Петровић Алас“. У истраживању су учествовали ученици другог (49 ученика) и ученици трећег разреда (78 ученика), укупно 127 ученика. Анкета је део ширег истраживања које обухвата и студенте Филолошког факултета. Упоредне резултате обе анкете показаћемо у неком наредном раду.

² Ученици су имали захтев да на анкетном листу поред интерпункцијског знака напишу његов назив, тј. да напишу онај назив који знају и онај назив за који су чули, дакле, могли су за један знак написати један или више назива. Укупно је било 18 интерпункцијских назива и четири акцентска знака.

ности, или уместо зареза у емотивно (експресивно) обојеном исказу. На пример, у лексикографској пракси израде Речника САНУ *три тачке* је знак којим се обележава изостављен текст у дужој текстуалној целини у оквиру речничке одреднице. С обзиром на то да је овај знак често заступљен у књижевно-уметничким текстовима који се обрађују у школском програму, очекивали смо да ученици покажу висок степен његовог препознавања и правилног именовања. Тако је и било, од 49 ученика другог разреда, 47 је дало прецизан одговор о његовом називу (*три тачке*), што је 95,9 %. Само два ученичка одговора су била погрешна (4%) и гласила су: *три тачке* и *тачка*, а само један ученик понудио је алтернативни назив – *и тако даље*. Ниједан ученик другог разреда није понудио одговор – *знак прекида* – што је званичан назив овог знака по важећем *Правопису* из 2010. године. У трећем разреду од укупно 78 анкетираних ученика, њих 76 је дало тачан одговор (*три тачке*), што је 97,4%. Такође, у мањем броју су били понуђени и алтернативни називи као што су: *три тачкице* (три одговора – 3,8%); *тротачка* (два одговора – 2,5%); *и тако даље* (два одговора – 2,5%); *знак за нешто недовршено* (један одговор – 1,2%).

Резултати анкете показују да ученици и другог и трећег разреда средње школе добро познају *три тачке* (у просеку 96% ученика оба разреда је дало тачан одговор на ово питање), међутим ниједан од 127 ученика није понудио допунски назив – *знак прекида*.

1.2. Апостроф (')

*Апостроф*³ је знак који се користи уместо изостављеног слова или цифре. Пише се у речима које се схватају као окрњене, на местима на којима су у писању изостала слова, а у изговору гласови (Правопис 2010: 139). У свакодневной пракси (дневна штампа, онлајн-медији и сл.) често можемо да посведочимо погрешној употреби апострофа, која се може пронаћи и у ученичким и студентским радовима. Апостроф се учестало (и погрешно) ставља на окрњен глаголски прилог садашњи (*Он је пев 'о*) или краћи облик инфинитива (*чинит '*), као и на један број дијалекатских речи (*међ ', нит '* и сл.), где му по правописним правилима није место. Често погрешна употреба апострофа у пракси навела нас је на претпоставку како велики број ученика неће препознати и правилно номинovati овај знак. Од 49 ученика другог разреда њих 40 је дало тачан одговор – *апостроф* (81, 6%). Три ученика није дало никакав одговор (6%), а занимљиво је да је чак шест ученика као одговор дало *зарез*, односно *зпету* (12%). Само један одговор гласио је *наводник* (2%). Од ученика трећег разреда, тачан одговор (*апостроф*) дало је укупно 59 ученика (74%), док је 17 као одговор понудило *зпету*, односно *зарез* (21%). Слично као и у другом разреду, само два одговора гласила су *наводник* (2,5%).

³ У литератури се некада може сусрести и термин *изоставник*, али је он данас обележје хрватског стандарда и тај термин је код Срба потпуно нестало.

Закључак је да ученици другог и трећег разреда у просеку врло добро распознају знак *апостроф* (77% тачних одговора), али као проблем се намеће његово мешање са *запетом* и ређе са *наводником*.

1.3. Знак дужине (генитивни знак) (^)

Знак дужине (или генитивни знак) обележава да се самогласник над којим се знак налази изговара као дуг, а користи се и да се обележи дуги самогласник који је настао сажимањем двају самогласника (*кô < као*), или као наставак генитива множине свих именица кад се овај облик пише подударно с којим јединским падежом (Правопис 2010: 140), нпр. *школа без учитеља* (више њих). Ученици другог разреда показали су да им је знак дужине (генитивни знак) апсолутна непознаница у српском правопису (што је можда и оправдано с обзиром на то да вероватно често не стигну да га засебно обраде у току редовне наставе правописа и граматике). Ниједан ученик другог разреда није правилно именовao овај знак. Њихови одговори су били разноврсни: без одговора – 20 ученика (40%); *знак за степеновање* (са варијантама: *степен*, *квадрат*, *степеновање*, *квадрирање*) – 11 ученика (22,4%); *квачица* (или *горња квачица*) – 10 одговора (20%); *на* – два одговора (4%); *кукица* – два одговора (4%); *квржица* – један одговор (2%); *кров* – један одговор (2%); *стрелица нагоре* – један одговор (2%); *троуглић* – један одговор (2%).

Занимљиво је приметити да највећи број одговора наводи *знак за степеновање* из аритметичке операције иако анкета јасно налаже да се траже одговори у вези са помоћним интерпункцијским знацима. Ово није први пут у анкети да се математички и помоћни интерпункцијски знаци доводе у међусобну везу и замењују. Други најчешћи одговор (*квачица*, а с њим у вези и *кукица*, *троуглић*, *кровић* и сл.) покушај је да се знак именује (или објасни) дескриптивним путем, односно аналогијом према неком појмовном еквиваленту с ким је у вези преко физичке сличности.

У трећем разреду ситуација није много другачија, мада имамо укупно четири тачна одговора (5%). Остали одговори су следећи: без одговора – 30 (38%); *степен* (квадрат, степеновање) – 17 одговора (21%); *акцент* – шест одговора (7%); *шифт б* – три одговора (3,8%); *на* – пет одговора (6,4%); *кров* (*кровић*) – три одговора (3,8%); *квачица* – два одговора (2,5%); *кутица* – један одговор (1,2%); *катица* – један одговор (1,2%); *кукица* – један одговор (1,2%); *сиркумфлекс* – један одговор (1,2%).

Наше истраживање показује да ученици другог и трећег разреда гимназије нису довољно упознати са функцијом овог знака у српском правопису иако га препознају из математичких операција. Ипак, забрињавајуће је што 35% ученика није дало никакав одговор на питање о имену овог знака, док га 21,5% доводи у везу са *знаком за степеновање*.

1.4. Звездица (*)

Подигнута *звездица* обично се пише иза речи, одн. делова текста када се упућује на белешку испод текста којом се допуњује оно што се пише у основном тексту. Такође, у стручним и научним (лингвистичким) текстовима, употреба звездице предвиђена је испред речи уколико се оне у том тексту теоријски реконструишу или претпостављају (нпр. **golva – глава*) (Правопис 2010: 141). Такође, забележена је и лексикографска употреба, у речницима, где се реч обележена звездицом означава као застарела, туђа, некњижевна и сл. С обзиром на то да је иконографска представа овог знака препознатљива (Речник САНУ за лексему *звездица* као основно значење нуди дефиницију 'звездаст знак'), није изненађујуће што је чак 48 ученика тачно одговорило на питање о имену овог знака (*звездица*), што је 98% тачних одговора.⁴ Само један одговор је био *фуснота*, што је једна од функција овог знака. Од ученика трећег разреда, њих 67 као одговор је понудило термин – *звездица* (85%). Остали одговори заступљени у анкети су следећи: *фуснота* – четири одговора (5%); *пута* – пет одговора (6,4%); *множење* – три одговора (3,8%) и пет листића без одговора (6,4%).

1.5. Знак степена (°)

Знак степена пише се уз бројке које означавају угаоне, географске и температурне степене. С обзиром на то да је знак широко распрострањен у математици и физици, очекивали смо да ученици покажу висок проценат његовог препознавања и именована. Међутим, само 34 ученика другог разреда (69%) дало је тачан одговор на ово питање. Осам ученика није дало никакав одговор на овај упит (16%), четири одговора били су *кружић* (8%), а било је и одговора као што су: *пута*, *множење*, *тачкица*. Од ученика трећег разреда укупно њих 60 је дало тачан одговор на ово анкетно питање (76%), док су остали одговори били слични као и код ученика другог разреда: седам одговора *кружић* (8,9%); три одговора *тачка* (*тачкица*) (3,8%) и седам листића без одговора (8,9%). У просеку, познавање овог знака је задовољавајуће (72%), иако би могло бити боље с обзиром на његову честу заступљеност и функционалну примену.⁵

1.6. Знак једнакости (=)

Знак једнакости је симбол који ученици добро препознају у најранијој школској доби још из једноставних математичких операција. Његова примена у лингвистици односи се на писање између речи и израза који су једнаки по значењу, нпр. *аутомобил = ауто* (Правопис 2010: 141). У лексикографији ње-

⁴ До сличних закључака долази и Л. Марковић у свом мастер раду из 2016. године „Употреба помоћних интерпункцијских знакова код средњошколаца”. Она бележи да је 84% ученика трећег разреда Гимназије Младеновац дало тачан одговор у вези са употребом овог знака, односно 78% ученика Девете београдске гимназије (Марковић 2016: 52).

⁵ Л. Марковић каже да је највећи проценат ученика обе школе као пример у коме употребљава знак ° навео означавање температуре (Марковић 2016: 56).

гова употреба је резервисана за изједначавање варијантних лексема. Стога није необично што је степен ученичког препознавања овог знака 100%, односно свих 49 тачних одговора у другом разреду, међутим анкетом нисмо могли да потврдимо колико се то препознавање односи и на његову правописну функцију.

Процент тачних одговора у трећем разреду такође износи 100%, једина разлика међу одговорима уочава се у варијанти термина: *једнако, једнакост, знак једнакости*.

1.7. Удвојена тилда (\approx)

Удвојеном тилдом, по *Правопису*, може се означавати замењивости (алтернација) речи и израза, нпр. *са стварју \approx са ствари; ни прстом да макне \approx ни прст да макне* (Правопис 2010: 142). Међутим, већина ученика препознаје тек његову математичку функцију, где се овај знак користи као симбол апроксимативне (приближне) једнакости. Тако *приближно једнако, приближна једнакост* и сл. као одговор нуди укупно 39 ученика другог разреда (што је 79,5%). Пет ученика се одлучило за термин *слично* (10%), а остали одговори су: *подударно, отприлике, витичасте заграде*. Сличан је одмер и међу ученицима трећег разреда. За термине *приближно једнако* и *приближна једнакост* одлучило се укупно 25 ученика (32%), док се за назив *приближно* определило 44 ученика (56%). Остали понуђени термини су: *еквиваленција, еквивалентност, слично, знак приближности, таласасто једнако, таласаста једнакост*.

1.8. Знаци порекла ($<$ $>$)

Знаци порекла у лингвистичким текстовима имају значење „даје” („дало је”), „претвара се”, нпр. *Žitića > Жича*, односно „постаје од” („постало је”): *Борча < борџа < Ворџь < Borislavъ* (Правопис 2010: 142–143). Ипак, већина ученика другог разреда није дошла у контакт са оваквом њиховом употребом, с обзиром на то их препознаје као део математичких операција. Укупно 44 одговора (89,7%) тицало се назива који је повезан са њиховом математичком функцијом: *мање/веће; веће је/мање је; веће или мање од; мање/веће; веће од/мање од; више/мање* и сл. Остали одговори били су: *стрелице, отворено/затворено*, док четири ученика није дало никакав одговор (8%). Слично је и са ученицима трећег разреда. Њих 73 (93%) као одговор за назив ових знакова понудило је једну од варијаната: *веће/мање, мање/веће, мање/више, мање од/веће од, знак мање и знак веће* итд. Осим четири празна одговора (5%), остали понуђени називи нису одговарали ни математичкој ни правописној функцији ових знакова: *није једнако, знаци неједнакости* и сл.

1.9. Знак упућивања (\rightarrow \leftarrow)

Знак упућивања пише се када се упућује на другу одредницу у речнику, лексикону и сл., нпр. француски термин *armée* (\rightarrow *АРМИЈА*), а исти знак може се

писати када се означава развојни језички процес, нпр.: *листје \rightarrow лииће* (Правопис 2010: 143). Међутим, већина ученика другог разреда средње школе номинацију овог знака повезује са његовом математичком функцијом, па је 42 одговора (85%) у анкети било – *стрелица (стрелице, стрелица лево/десно, стрелица ка унутра, стрелица налево/надесно, десна и лева стрелица, стрелица улево/удесно)*. Тек четири анкетна листа остала су без одговора (8%), док су ретки били одговори типа: *лево/десно*. И ученици трећег разреда као доминантан одговор наводили су *стрелица* (61%), док су чак 22 анкетна листа остала без одговора (28%). Остали одговори били су: *десно/лево, следи, следи из, нешто следи из нечега, сужавање* и сл. У просеку 73% ученика другог и трећег разреда средње школе именује овај знак као *стрелицу*, док чак 0% њих не повезује овај знак са било којим правописним својством.

1.10. Тараба (хаштаг) (#)

Популарна „тараба” је већ дуго присутан интернационални симбол који се користи у мобилној телефонји (где се придружује некој кодираној информацији) и интернет комуникацији (друштвене мреже и микроблогинг – *Фејсбук, Твитер* и сл.), где помаже корисницима да лакше нађу неки садржај или поруку. Ми бисмо га свакако уврстили у корпус помоћних ’комуникативних’ знакова, међутим, с обзиром на то да је његова функција углавном сведена на дигиталну комуникацију (маркирање и упућивање на различите поруке или садржаје, или као део различитих кодова), не бисмо га обавезно сврстали у интерпункцијске знаке. Његов интернационални назив је *хаштаг* (или *хештег*),⁶ који је прихваћен и у домаћој говорној средини, мада чешће у свакодневной комуникацији може да се чује и *тараба* (што је разговорни термин скован по принципу придруживања новог семантичког садржаја одомаћеној речи из активног лексичког фонда, и то по принципу метафоричког повезивања по сличности, наиме, симбол који изгледа као две укрштене косе линије физички подсећа на ограду или тарабу). Ученици другог разреда показали су стопроцентно познавање макар једног од два назива за овај симбол, мада се већина ипак одлучила за разговорни – *тараба* (укупно 47 одговора или 95%), док је четворо понудило и алтернативни назив *хаштаг (хештег)* (8%). Слична размера је и међу ученицима трећег разреда, чак 76 њих определио се за назив *тараба* (97%), док је неколицина понудила и алтернативан одговор *хаштег* (12%).⁷

⁶ „Хаштаг је симбол који на српском најчешће именујемо као тараба (#), чији је циљ навођење кључних речи или теме у вези с наведеним твитом” (М. Николић 2015: *Твитерске активности* – <http://jezikofil.rs/tviterске-aktivnosti>).

⁷ „Код ученика треће године Гимназије Младеновац и Девете београдске гимназије највећи проценат тачних одговора је заступљен код познавања знака # тараба (Марковић 2016: 58).

1.11. Амперсанд (&)

Амперсанд, или међународни знак за везник *и*, интернационални је симбол настао као лигатура латинског везника *et*, док назив води порекло од израза „and *per se* & (and)”, у значењу „и суштински реч *и*”. Његова употреба често се везује за комерцијалну сферу, па га можемо наћи у називима фирми, агенција, компанија, производа, као ознаку тесне колаборације међу партнерима у различитим писаним документима и сл. Његов назив у српском говорном простору није до краја стабилизован, иако се најчешће номинује као везник „и”. Слично као и *тарабу*, *амперсанд* не можемо сматрати строго помоћним интерпункцијским знаком, већ помоћним комуникативно-интерпункцијским (интернационалном) знаком, чије је познавање и препознавање важан предуслов у сфери савремене пословне комуникације, али и административног функционалног стила (права, економија и сл.). Тако је 35 ученика другог разреда одговорило у анкети да је назив овог симбола „и” (71%), док је 19 ученика (38%) као одговор понудило изворни англицизам „and”. Само два ученика ставила су одговор *амперсанд* (4%). Од ученика трећег разреда, њих 61 дало је одговор „и” (78%), док се 23 њих одлучило да понуди и одговор *анд* (енд) (29%).⁸ Седам ученика није оставило никакав одговор на ово питање (8%).

1.12. Коса црта (/)

Коса црта се обично употребљава између бројки при оквирном одређивању времена или приликом прегледног раздвајања телефонских бројева, нпр. *школска 2003/2004.* и сл., или између напоредних или алтернативних израза или језичких облика (са значењем поред, или, односно), нпр. *наставак -ов/-ев* (Правопис 2010: 142). Укупно 29 ученика другог разреда у нашој анкети насловило је овај знак *коса црта* (59%). Занимљиво је, међутим, приметити и велики број одговора – *слеш* (укупно 16 ученика или 32%), што је неадаптирани англицизам. Такође, налазимо и одговоре *кроз* (укупно осам или 16%, као и *подељено* – укупно три одговора, или 6%). Код ученика трећег разреда ситуација је утолико другачија што бележимо само један одговор *слеш*, док је већина одговора *коса црта* (75%). Такође, учествовао је и одговор *кроз* (15%), док су одговори типа *дељење*, *подељено*, или, *повлака*, *разлика*, *цртица* ретки.

1.13. Обле заграде ()

Заграда се као интерпункцијски знак користи обично за издвајање придодатог текста који има карактер допунског податка, објашњења или коментара који се умиће међу остале реченичне делове. Заградама се такође издвајају синоними, споредна упутства, успутни коментари и сл. Очекивано је да ученици,

⁸ „За знак & амперсанд ниједан ученик није дао тачан одговор, али је процентуално најдоминантнији одговор са 'и' код ученика Гимназије Младеновац, а код ученика Девете београдске гимназије одговор 'and' (Марковић 2016: 59).

углавном и захваљујући наставним искуствима из математике и физике, немају проблем са номинацијом овог знака, међутим са правописног аспекта било је занимљиво проверити које ће називе у анкети дати загради. Очекивано, свих 49 ученика другог разреда (100%) понудило је као један од својих одговора *заграда*, међутим само један ученик навео је пун назив – *обле заграде* (2%). Од броја испитаних ученика, њих седам верује да се ове заграде називају још и *мале заграде* (14%), а двоје да су у питању *обичне заграде* (4%). Већина ученика трећег разреда (66%) именовала је овај знак само као *заграде*, док је 16% дало потпунији одговор да су у питању *отворена и затворена заграда*. Њих 11% написало је да су у питању *мале заграде*, док је један од ређих одговора био и *обичне заграде*. Као што примећујемо, ученици другог и трећег разреда у просеку не препознају овај знак под његовим пуним именом – *обле заграде*, док мањи број њих (12%) верује да су у питању *мале заграде*.

1.14. Угласте заграде []

Угластом заградом оградимо свој текст који умићемо у туђи текст, као неку напомену, податак, допуну (Правопис 2010: 132), нпр. у лексикографској пракси израде Речника САНУ у угластим заградама дају се додатна објашњења обрађивача или редактора о неком појму из примера којим се илустрира одређено значење. У просеку, ученици другог разреда добро распознају и правилно именују овај знак, иако се он, у пракси, ређе користи од *обле заграде*. Чак 36 ученика другог разреда (73%) одговорило је у анкети да је реч о *угластој загради*, али било је и других одговора, нпр. *средња заграда* (12%) и *велика заграда* (12%). У трећем разреду, одговори су такође разноврсни. *Угласта заграда* био је одговор тек 43% ученика. Број од 19% ученика написао је *велика заграда*, а исти проценат (19%) да је у питању *средња заграда*. Остали одговори су: *ивичаста заграда* (3,8%), *коцкаста заграда* (3,8%) или *квдратаста, усправна, витичаста, угаона, дебела*.

1.15. Витичасте заграде { }

Витичасте заграде су углавном део математичких операција, програмских језика и лексикографских чланака. Иако нису често у употреби, велики број ученика другог разреда упознат је са њиховим називом, чак 39 њих (79%) дало је одговор – *витичасте заграде*. Остали, ређи, одговори били су: *велике* (8%), *таласате* (4%) или *ивичасте заграде* (2%). Такође, 73% ученика трећег разреда написало је у анкети да је у питању *витичаста заграда*. Мањи број њих, око 12,8%, навело је велику заграду, а остали одговори били су: *мала, вијугава, скуп*, или чак – *брката заграда*.

1.16. Знак наједнакости (≠)

Ученици другог разреда, генерално, добро познају и назив за *неједнакост*, међутим, нису ни ту сви одговори били усаглашени. Чак 42 ученика (85%) одговорило је да је назив овог знака *неједнакост* (или *знак за неједнакост*, *није*

једнако), међутим било је и одговора као што су: *различито* (12%) и *супротно* (2%). И 92% ученика трећег разреда као један од одговора на овај упит ставља: *знак неједнакости, неједнакост* или *није једнако*, док се 8% одговора односи на *различито (од)* или *различитост*. Остали одговори у трећем разреду били су: *супротно, прекривен знак једнакости, нетачно, није*.

1.17. Знак за проценат (%) и промил (‰)

Знаци за *процент* и *промил* познати су знаци, што у математичким операцијама, што у текстовима различитих функционалних стилова, од науке и економије до метеорологије и, рецимо, статистике. *Правопис* напомиње да се знак за проценат може читати и као *посто* и као *одсто* (ређе *насто*), а у писању често постоји и недоумица да ли се знак смешта уз цифру без белине или се одваја од цифре (што *Правопис* такође решава у тачки 177 – смешта се уз цифру без белине). Међу ученицима другог разреда није било дилеме с обзиром на то да су сви написали тачан одговор за назив овог знака (100%), међутим само је део њих, укупно 10 (20%) понудило и алтернативни назив – *посто*, док одговор *одсто* није ниједном забележен. Знак за *промил* такође је наишао на опште препознавање (97%), са само једним забележеним листићем без одговора. И у трећем разреду су ова два знака сасвим успешно препозната и именована. Приближно исти број њих (око 19%) понудило је алтернативни назив за проценат – *посто*, а забележена су чак и два одговора *постотак* (2%). Чак 94% је за знак *промил* дало тачан одговор, уз неколико листића без одговора.

1.18. Акценатски знаци

У стандардном српском језику постоје четири акцента и ознаке за њих, уз ненаглашену постакценатску дужину. То су *краткосилазни*, *краткоузлазни*, *дугосилазни* и *дугоузлазни* знаци.⁹ Иако је познавање српског акценатског система један од предуслова правилног владања стандардним српским језиком, ипак сведоци смо честих акценатских одступања и колебања не само у свакодневном говору, што ученика што њихових професора, већ и у језику медија (што је за стабилност акценатског система много погубније). И поред тога, забрињавајуће је слабо познавање акцената код ученика другог и трећег разреда, не само њихових ознака и назива већ и правила у вези са њиховим писањем. Средњошколци су имали захтев да напишу називе за четири акцента српског језика, као и да их графички представе.¹⁰ Тако је од 49 ученика другог разреда гимназије *краткоузлазни акцент* правилно именовало 32 ученика (65%); код 10 одговора имамо

тврдњу да је у питању краткосилазни акцент (20%); два да је у питању дугоузлазни (4%) и четири листића без одговора (8%). За *дугоузлазни акцент* добили смо 38 тачних одговора (77%); четири одговора да је то краткосилазни (8%), два да је краткоузлазни (4%) и четири ученика није дало одговор на ово питање (8%). Знатно боља ситуација била је код именовања *дугосилазног акцента* – 44 тачна одговора (89%), два одговора гласила су *дугоузлазни* (4%), и три ученика нису одговорила (6%). Лошија ситуација била је код препознавања *краткосилазног акцента*, где смо имали 32 тачна одговора (65%); 10 одговора краткоузлазни (20%), два одговора дугоузлазни (4%), четири листића без одговора (8%). Поред чињенице да ниједан акценатски знак није наишао на потпуно препознавање и правилно именовање, ученици су чинили и неке додатне пропусте, као што је погрешно писање акцената (краткосилазни акцент нацртан окренут надесно и сл.) и грешке у правопису, као што је писање назива акценатских знакова растављено као две речи (*кратко силазни*, *дуго силазни* и сл.).

У трећем разреду ситуација у вези са навођењем (именовањем) акценатских знакова делује неупоредиво слабије. Само површан поглед на анкету пружа нам увид о великом броју непопуњених листића (питања без одговора) и погрешно написаних акценатских знакова.¹¹

Тако смо за назив (именовање) за *краткоузлазни акцент* добили тек 20% тачних одговора; 44% без одговора; 14% *краткосилазни*; 5% *дугосилазни*; 5% *коса црта*; 2% *дугоузлазни*. Добру ознаку за *дугоузлазни акцент* и његов назив урадило је мање од половине ученика (44%), скоро половина није одговорила на ово питање (42%), док је један број направио грешке и написао *краткоузлазни* (10%) и *коса црта* (5%). Слична је ситуација и код ознаке и назива за *дугосилазни акцент*, где је 44% ученика дало тачан одговор, без одговора је било 39% ученика; 3,8% је написало *краткоузлазни*; 3,8% *дугоузлазни*; 6,4% *лук* (полукружни *лук*, *дугосилазни лук*, *кружни лук*) и 3,8% *краткосилазни*. За *краткосилазни акцент* имали смо само 28% тачних одговора, без одговора је било 44% ученика трећег разреда; 8,9% је написало *краткоузлазни*; 5% *дугоузлазни*; 5% *две косе црте* или *дупла коса црта*; 2,5% *дугоузлазни*.

⁹ *Правопис српскога језика* из 2010. доноси основне информације о српским акцентима. То је 176. тачка приручника с поднасловом *Знак дужине и акценатски знаци* (Правопис 2010: 139–140).

¹⁰ По Наставном плану и програму ученици још у шестом разреду основне школе имају вежбе у изговарању дугоузлазног и дугосилазног акцента, у седмом разреду се акценатска знања проверавају и увежбавају, уз то се учи разликовање дугих и кратких акцената. У средњој школи се, по наставном програму, учи акценатски систем српског књижевног језика (и његово обележавање).

¹¹ Овакву разлику између ученика другог и трећег разреда нисмо очекивали. Наиме, ученици другог разреда су показали неупоредиво боље знање од ученика трећег разреда и наше претпоставке су следеће. Знање о акценту је учиено у првом разреду и оно је у другом још „свеже” и нису исти професори предавали другом и трећем разреду. Може бити да су на велику разлику у знању утицала и оба наведена фактора. Истина, посредни је само претпоставка темељена на ограниченом узорку ученика.

2. Обједињени резултати ученичких одговора у анкети

РЕЗУЛТАТИ АНКЕТЕ КОД УЧЕНИКА ДРУГОГ И ТРЕЋЕГ РАЗРЕДА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ				
ЗНАК	други разред (49 ученика)		трећи разред (78 ученика)	
знак и назив знака	одговори	процент ученика	одговори	процент ученика
... (три тачке)	<i>три тачке</i>	95,9 %	<i>три тачке</i>	97,4%.
	<i>три тупне, тачка, и тако даље</i>	4 %	<i>три тачкице</i>	3,8%
			<i>тротачка</i>	2,5%
			<i>и тако даље</i>	2,5%
			<i>знак за нешто недовршено</i>	1,2%
' (апостроф)	<i>апостроф</i>	81,6%	<i>апостроф</i>	74%
	<i>зарез, запета</i>	12%	<i>запета, зарез</i>	21%
	<i>наводник</i>	2%	<i>наводник</i>	2,5%
^ (знак дужине или генитивни знак)	<i>без одговора</i>	40%	<i>без одговора</i>	38%
	<i>степен</i>	22,4%	<i>степен</i>	17%
	<i>квачица</i>	20%	<i>акценат</i>	7%
	<i>на</i>	4%	<i>на</i>	6,4%
	<i>кукица</i>	4%	<i>шифт б</i>	3,8%
	<i>квржица</i>	2%	<i>кров (кровић)</i>	3,8%
	<i>кров</i>	2%	<i>квачица</i>	2,5%
	<i>стрелица нагоре</i>	2%	<i>кућица</i>	1,2%
	<i>троуглић</i>	2%	<i>капица</i>	1,2%
<i>кукица</i>			1,2%	
<i>сиркумфлекс</i>			1,2%	

* (звездица)	<i>звездица</i>	98%	<i>звездица</i>	85%
	<i>фуснота</i>	2%	<i>пута</i>	6,4%
			<i>фуснота</i>	5%
			<i>множење</i>	3,8%
° (степен)	<i>степен</i>	69%	<i>степен</i>	76%
	<i>без одговора</i>	16%	<i>кружић</i>	8,9%
	<i>кружић</i>	8%	<i>тачка, тачкица</i>	3,8%
	<i>пута, множење, тачкица</i>		<i>без одговора</i>	8,9%
= (једнакости, једнако)	<i>знак једнакости</i>	100%	<i>знак једнакости, једнако, једнакост</i>	100%
≈ (приближно једнако или удвојена тилда)	<i>приближно једнако</i>	79,5%	<i>приближно једнако (приближна једнакост)</i>	32%
	<i>слично</i>	10%	<i>приближно</i>	56%
	<i>подударно, једнако, витичасте заграде</i>		<i>еквиваленција, еквивалентност, слично, знак приближности, таласасто једнако, таласаста једнакост</i>	
<> (знак порекла)	<i>мање/веће; мање је/веће је; више/мање; веће од/мање од; веће или мање од</i>	89,7%	<i>веће/мање; мање/веће; мање/више; мање од/ веће од; знак мање и знак веће</i>	93%
	<i>стрелице, отворено/затворено</i>		<i>није једнако, знаци неједнакости</i>	

→ ← (знак упућивања)	стрелица (стрелице, стрелица лево десно, стрелица ка унутра, стрелица налево надесно, десна и лева стрелица, стрелица улево удесно).	85%	стрелице	61%
			без одговора	28%
			десно-лево, следи, следи из, нешто следи из нечега, суживање	
	без одговора	8%		
# (тараба)	тараба	95%	тараба	97%
	хаштаг (хештег)	8%	хештег	12%
& (међународни знак за и)	и	71%	и	78%
	анд (енд)	38%	анд (енд)	29%
	амперсанд	4%	без одговора	8
/ (коса црта)	коса црта	59%	коса црта	75%
	слеш	32%	слеш, дељење, подељено, или, повлака, разлика, цртица	15%
	кроз	16%		6%
() (обле заграде)	заграде	100%	заграде	66%
	мале заграде	14%	отворена и затворена заграда	16%
	обичне заграде	4%	мале заграде	11%
	обле заграде	2%	обичне заграде	

[] (угласте заграде)	угласте заграде	73%	угласте заграде	43%
			велике заграде	19%
	средње заграде	12%	средња заграда	19%
			ивичасте заграде	3,8%
велике заграде	12%	коцкасте заграде	3,8%	
		квдратаста, усправна, витичаста, угаона, дебела.		
{ } (витичасте заграде)	витичасте заграде	79%	витичасте заграде	73%
	велике заграде	8%	велике заграде	12%
	таласасте заграде	4%	мала, вијугава, скуп, брката заграда	
	ивичасте заграде	2%		
≠ (неједнакост)	неједнакост (није једнако)	85%	неједнакост (знак неједнакости, није једнако)	92%
	различно	12%	различно од	8%
	супротно	2%	супротно, прекривен знак једнакости, нетачно, није	
% (процент)	процент	100%	процент	100%
	посто	20%	посто	19%
			постотак	2%
‰ (промил)	промил	97%	промил	94%
	без одговора	2%		

АКЦЕНАТСКИ ЗНАЦИ				
ЗНАК	други разред		трећи разред	
	краткоузлазни	<i>краткоузлазни</i>	65%	<i>краткоузлазни</i>
<i>краткосилазни</i>		20%	<i>краткосилазни</i>	14%
<i>дугоузлазни</i>		4%	<i>коса црта</i>	5%
<i>без одговора</i>		8%	<i>без одговора</i>	44%
дугоузлазни	<i>дугоузлазни</i>	77%	<i>дугосилазни</i>	44%
	<i>краткосилазни</i>	8%	<i>краткоузлазни</i>	10%
	<i>краткоузлазни</i>	4%	<i>коса црта</i>	5%
	<i>без одговора</i>	8%	<i>без одговора</i>	42%
дугосилазни	<i>дугосилазни</i>	89%	<i>дугосилазни</i>	44%
	<i>дугоузлазни</i>	4%	<i>лук (полукружни лук)</i>	6,4%
	<i>без одговора</i>	6%	<i>без одговора</i>	39%
краткосилазни	<i>краткосилазни</i>	65%	<i>краткосилазни</i>	28%
	<i>краткоузлазни</i>	20%	<i>краткоузлазни</i>	8,9%
	<i>дугоузлазни</i>	4%	<i>две косе црте</i>	5%
	<i>без одговора</i>	8%	<i>без одговора</i>	44%

3. Закључна разматрања

Резултати анкете јасно показују да средњошколци добро препознају помоћне интерпункцијске знаке, али да код извесних примера имају проблем код њиховог именованја, с обзиром на то да се проналазе различити варијантни синоними. Нешто лошије знање било је код акценатских знакова, а најлошије код ознаке за акценатску дужину или генитивни знак. Додатан проблем може бити и уједначеност термина за неколико помоћних знакова, међутим потешкоћа је што неке од тих знакова и њихове термине немамо у *Правопису*, док говорна пракса сведочи о постојању неколико равноправних варијаната. Међутим, поред осавремењивања примера у нашој правописној литератури, резултати анкете показују да је потребно уложити и додатан методолошки напор у образовном процесу како би се обезбедио потпуни континуитет и уједначеност наставе правописа, поготово у средњој школи (где пракса показује учестали изостанак ове

наставне јединице, или њену инкорпорацију у часове граматике), где није тачно утврђен обавезни фонд часова за њихову обраду. Такође, „наставни план и програм, у делу који се односи на правопис, мора се конкретизовати за сваки разред појединачно” (Брборић 2004: 226). Потпуније резултате о познавању помоћних интерпункцијских знакова у наставном процесу имаћемо када изложимо и резултате анкете рађене међу студентима Филолошког факултета.

ЛИТЕРАТУРА

- Брборић 2004: Вељко Брборић, *Правопис српског језика у наставној пракси*, Београд: Филолошки факултет.
- Брборић 2015: Вељко Брборић, *Правопис и школа*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Брборић 2016: *О српском правопису*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Дешић 2015: Милорад Дешић, *Правопис српског језика – школско издање*, Београд, Klett.
- Марковић 2016: Лидија Марковић, необјављен мастер рад: *Употреба помоћних интерпункцијских знакова код средњошколаца (Гимназија у Младеновцу, Девета београдска гимназија)*, Београд: Филолошки факултет.
- Правопис 1960: *Правопис српскохрватског књижевног језика са правописним речником* (израдила правописна комисија), Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
- Правопис 1993: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица *Правопис српског језика*, I. *Правила и њихови односи*, II. *Речник уз правопис*, Нови Сад: Матица српска.
- Правопис 2010: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, *Правопис српског језика*, измењено и допуњено издање [редакција измењеног и допуњеног издања: Мато Пижурица (главни редактор), Милорад Дешић, Бранислав Остојић, Живојин Станојчић], Нови Сад: Матица српска.
- Шипка 2000: Милан Шипка, „О српској правописној терминологији”, *Јужнословенски филолог*, LVI/3–4, 1411–1417.

Veljko Ž. Brborić
Slobodan B. Novokmet

NOMINATION OF SUBSIDIARY ORTHOGRAPHY SIGNS WITH SECONDARY
SCHOOL STUDENTS

Summary

The subject of our paper is nomination of subsidiary orthography signs (lesser use in Serbian orthography) with secondary school students, mainly students of second and third grade. Some of this subsidiary orthography signs don't have a standard nomination in Serbian orthographic literature. The aim of our paper is to determine various nominations for this signs, and to establish level of recognition with secondary school students. All conclusions in this paper are based on questionnaire filed by 127 secondary school students from second and third grade.